

Nr 43

Kulturutskottets betänkande i anledning av motion om åtgärder mot maktkoncentration inom den kommersiella kultursektorn.**Motionen**

I motionen 1973:448 av herr Palm m. fl. (s) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder om utredning och förslag till åtgärder som motverkar maktkoncentrationen inom den kommersiella kultursektorn och som främjar mångfalden och yttrandefriheten inom denna sektor.

Motionärerna erinrar om att många politiska insatser under senare år karakteriserats av en vilja att åstadkomma ett öppnare samhälle, att öka möjligheterna till insyn och påverkan, och framhåller att det råder stor enighet om att den politiska demokratin måste kompletteras med social, ekonomisk och kulturell demokrati. Kulturrådets betänkande leder vidare mot ett öppnare samhälle. Rådets förslag innebär bl. a. ökad klarhet i frågor om inflytandet inom olika kulturella institutioner och vem som där skall ha avgörandet. Motionärerna anser att frågan om inflytandet över Sveriges Radio kan lämnas åsido. Dess uppbyggnad ger stora möjligheter för en mångsidighet och en obundenhet som motsvarar allmänhetens krav. I vad gäller statliga och kommunala organ är rådets förslag konstruktiva och kan ligga till grund för en fortsatt debatt. En klar ansvarsfördelning måste åstadkommas för att yttrandefriheten skall vara skyddad.

Den ambition som karakteriserar kulturrådets strävan att lösa maktbalansens problem inom den offentliga kulturdistributionen får enligt motionärerna inte sin motsvarighet i några liknande anspråk på förhållandena inom den privata kultursektorn. Där är förhållandena helt otillfredsställande så länge det finns företag, i vissa fall familjedominerade, som på vissa områden intar en ställning som utvecklar sig i monopolistisk riktning. Exempel kan hämtas från pressens och filmens områden. Motionärerna nämner särskilt pressbyråns roll som kulturtributör och anför att den i stora delar av landet får en alltmer monopolistisk prägel. I sin verksamhet låter pressbyrån uppenbarligen den kommersiella lönsamheten tränga undan det kulturella ansvaret.

Det demokratiska samhället accepterar att kulturprodukter får saluföras efter snävt affärsmässiga grunder. Detta är möjligt så länge mångfalden och friheten är garanterad och så länge inte utvecklingen slagit in på okontrollerade monopolistiska banor. Med hänsyn till den tilltagande monopoliseringen är dock behovet av en analys av denna problematik mycket angelägen. De multinationella kulturdistribuerande företagens roll är också av stort intresse.

Kulturrådet har inte behandlat dessa frågor, och de ligger inte inom de

utredningsuppdrag som tilldelats pressutredningen och massmedieutredningen. En utredning är angelägen eftersom all maktutövning skall kontrolleras eller åtminstone balanseras.

Remissyttranden

Motionen har av utskottet remitterats till kulturrådet (KUR), teater- och musikrådet (TMR), svenska riksteatern, institutet för rikskonserter*, 1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65), 1968 års litteraturutredning, filmutredningen, massmedieutredningen, Svenska filminstitutet, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Svenska journalistförbundet, DIK-förbundet, Publicistklubben, Svenska bokförläggareföreningen, Svenska bokhandlareföreningen, Svenska tidningsutgivareföreningen, Pressbyrån, Filmbranschens samarbetskommitté (som hört Sveriges biografägarförbund, Sveriges filmuthyrareförening, Föreningen Sveriges filmproducenter, Folkets Husföreningarnas riksorganisation och Riksföreningen Våra Gårdar), Grammofonleverantörernas förening, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet, Medborgarskolan, Studieförbundet Vuxenskolan, Frikyrkliga studieförbundet* och Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV)*.

I stort sett anser remissinstanserna att motionärerna tagit upp frågor av väsentlig betydelse för ett fritt kulturliv och att det inom kulturområdet finns problem av den art som anges i motionen. För pressens del uttalar dock Publicistklubben att det inte föreligger någon monopolsituation. Pressbyrån, Biografägarförbundet och Grammofonleverantörernas förening, vilka alla begränsar sina yttranden till respektive verksamhetsfält, uttalar att det inte inom deras områden föreligger någon tendens till maktkoncentration som är ägnad att väcka oro. De remissinstanser som i stort sett utan invändningar kunnat dela motionärernas allmänna syn på utvecklingen inom den privata kultursektorn anknyter till motionärernas tankegång om behovet av maktbalans inom denna sektor.

Kulturrådet anför bl. a. följande.

Ett fritt kulturliv förutsätter att konstnärer och andra kulturarbetare kan ge uttryck för sina uppfattningar och beskriva verkligheten på sina egna villkor. Ett kommersialiserat kulturutbud styrs däremot snarare av föreställningar hos de ekonomiska intressenterna om vilka typer av kulturprodukter som är lönsamma och därmed värda att satsa på. Dessa bägge utgångspunkter låter sig ibland förenas, ofta är de oförenliga. Samhället måste ta ansvar för att konstnärer och andra kulturarbetare, som inte kan finna adekvata utlopp för sitt skapande inom ramen för det marknadsekonomiska systemet, tillförsäkras rätten till meningsfullt arbete på annat sätt.

En annan fråga, som hänger samman med maktbalansen, är inflytandet från mottagargrupperna. Man kan hävda att det kommersiella kulturutbudet redan nu i viss mån styrs av mottagargrupperna eftersom grunden för den privat drivna kulturen är att efterfrågan finns. Det är å

* har ej besvarat remissen.

andra sidan rimligt att hävda att det fria val som enligt klassisk marknadsekonomisk doktrin skulle styra utbudet är en chimär eftersom antalet alternativ är begränsade, dels rent faktiskt, dels också genom att den lönsamma rikriktningen leder till att kunskaperna om – och därmed efterfrågan av – möjliga alternativ hålls nere. En väg att öka antalet faktiska alternativ är, som ovan framhållits, att samhället som nu sker stöder kompletterande verksamhetsformer och kulturyttringar. Genom ökade kunskaper kan efterfrågan på möjliga alternativ ökas. Här har bl. a. det allmänna skolväsendet, folkbildningsorganisationerna och radio/TV en stor roll att spela, och mer målmedvetna och aktiva insatser fordras från dessa håll. Rådet kommer att i sitt slutbetänkande beröra dessa frågor och bl. a. ta upp frågan om kulturförmedling. Härigenom skulle det kommersiella utbudet kunna påverkas i en kvalitetshöjande riktning, även om i princip samma marknadsmekanismer som nu skulle gälla. Detta behöver inte tolkas som något i och för sig negativt. Masskulturen är inte a priori fördärlig eller fördärvande. Som ovan antytts har många konstnärer med framgång kunnat verka inom ramen för det kommersiella systemet.

Det står emellertid helt klart att det är otillfredsställande att delar av kulturutbudet är beroende av snävt företagsekonomiska överväganden. Ett samhälleligt inflytande – t. ex. kanaliserat via olika folkrörelser – direkt i nu existerande privata produktionsenheter kan därför förefalla lockande som en balanserande faktor. Rådet anser emellertid att några ingrepp från statsmakternas sida inte bör ske direkt i de kommersiellt arbetande företagen på kulturområdet. Sådana åtgärder skulle lätt komma farligt nära en kollision med yttrandefriheten. Erfarenheten visar att en på politiska grunder företagen styrning av kulturutbudet ofta medför risker för den konstnärliga friheten som är lika förödande som en strikt marknadsekonomisk styrning – låt vara i annan riktning.

De stora olösta problem som hänger samman med kommersialismens verkningar inom kulturlivet fordrar emellertid kraftfulla insatser från samhällets sida. En påverkan av den kommersiella strukturen kan ske i former som inte hotar den konstnärliga friheten utan tvärtom innebär en vidgning av denna frihet genom att möjligheterna att uttrycka sig och att nå ut till publiken ökar. Härvidlag utgör naturligtvis insatser för att skapa reella alternativ ett viktigt led. Dessa insatser får inte begränsas till produktionsledet, väl så viktigt är att se till att valmöjligheterna inte begränsas genom att distributionskanalerna helt domineras av det kommersiella kulturutbudet. Bl. a. det material filmutredningen lagt fram visar att produktionsstöd inte är tillräckligt.

Med hänsyn till att förutsättningarna är olika inom olika kulturområden synes de samhälleliga insatserna böra differentieras. I vissa fall kan det rent av vara berättigat med ett stöd till privat drivna företag för att säkra kulturella värden.

Teater- och musikrådet hänvisar i sitt yttrande till rådets remissvar över kulturrådets betänkande. I detta framhöll rådet bl. a. att en samhällelig kulturpolitik som avstår från att direkt påverka det kommersiella kulturutbudet riskerar att bli rent marginell.

Svenska riksteatern som allmänt instämmer i motionärernas kritik av vissa förhållanden inom den kommersiella sektorn framhåller beträffande teaterområdet att de problem med maktkoncentration och bristande möjligheter till insyn m. m. som motionärerna tagit upp i stort sett inte är direkt applicerbara på scenteaterns område. Detta beror på att

teaterområdet till allra största delen är understött av allmänna medel och att teaterns ledning regleras med hänsyn till olika allmänna intressen. I sitt yttrande berör riksteatern även de multinationella kulturdistriberande företagens roll och anför att dylika företag kan få en olycklig dominans och en monopolistisk inriktning. Riksteatern pekar på att programproduktion och distribution av TV-kassetter av allt att döma kan bli en sektor i den privata kulturdistributionen som kommer att växa avsevärt då tekniska och kostnadsmässiga problem fått en mer definitiv lösning än på nuvarande stadium.

1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65) anser det i och för sig önskvärt med en kartläggning av de tendenser till maktkoncentration som förekommer inom det kommersiella kulturlivet. MUS 65 påpekar dock att det inom utredningens arbetsområde endast är konst- och antikvitetshandeln som är en renodlat kommersiell verksamhet. Några tendenser till monopolisering eller maktkoncentration finns inte inom dessa verksamheter.

Litteraturutredningen understryker starkt vikten av att man i en framtid kontinuerligt följer utvecklingen bl. a. i vad avser koncentrations-tendenser inom såväl bokbranschen som andra sektorer inom kulturområdet. Utredningen anför vidare följande.

En maktkoncentration inom kultursektorn kan få som resultat att upphovsmännen blir beroende av ett litet antal beslutsfattare och att konsumenterna ser sina valmöjligheter begränsas. En spridning av beslutanderätten på detta område bör därför främja den konstnärliga friheten och förbättra yttrande- och uttrycksmöjligheterna. På litteraturens område har det under senare tid blivit alltmer uppenbart att en verksamhet enbart baserad på kommersiella grunder medför risker för otillräcklig utgivning och spridning av ur kulturella synpunkter och informationssynpunkter önskvärda och angelägna litterära produkter.

Svenska filminstitutet påpekar att de frågor som särskilt berörs i motionen för filmens del är föremål för behandling inom filmutredningen. Inom andra delar av kultursektorn, främst kanske inom dags- och veckopressen samt inom musiksektorn, kan motionärernas önskemål vara väl befogade.

KLYS framhåller att motionen i väsentliga delar överensstämmer med den kritik som *KLYS* förde fram i sitt remissyttrande över kulturrådets betänkande. Med anknytning härtill anför *KLYS* i detta sammanhang följande.

Implicerat i problemet att "lösa maktbalansens problem inom den privata kultursektorn" återfinns emellertid frågan om kulturutbudets kvalitet, en fråga som man också från kulturarbetarhåll i det längsta och med ett visst obehag skjutit undan.⁹ Emellertid fann *KLYS* att den situation som uppkommit i och med betänkandets kulturpolitiska utspel nödvändiggjorde åtminstone ett försök till ställningstagande.

Det är alltså fråga om en situation i vilken grundläggande värdeuppfattningar, vilka var för sig omfattas av majoriteten, vid en eventuell konfrontation hotar att upphäva varandra. Generellt är frågeställningen enkel: det är omöjligt att med deskriptiva metoder rättfärdiga vare sig

demokrati/yttrandefrihet eller kvalitet. Därmed är emellertid inte sagt att det är önskvärt att förbigå motsättningen som sådan. I själva verket är det fråga om en vital konfrontation, en konfrontation med ett "värde i sig".

I yttrandet hävdade KLYS vidare att det i hög grad handlade om en fortgående exploatering av eftersatta och kulturellt diskriminerade grupper, men att det samtidigt vore ytligt och missvisande att begränsa den kulturpolitiska kvalitetsproblematiken. De av motionärerna gjorda exemplifieringarna är självfallet verksamma delar av denna. Frågan gäller samhället som helhet.

KUR har uppenbarligen utgått från den arbetshypotesen att ökade kulturpolitiska samhällsinsatser i form av produktions- och distributionsstödjande och aktivitetsfrämjande åtgärder skulle utgöra en tillräcklig motvikt mot den kommersialiserade kulturmarknaden. KLYS tror inte att så är fallet. Det är mer sannolikt att statsmakterna inom en inte så avlägsen framtid kommer att se sig tvingade till ett mer genomarbetat principiellt ställningstagande. I varje fall om man vill mena sig bedriva en kulturpolitik med människors jämlikhet som förtecken. Det är i själva verket mycket som tyder på att marknadskrafternas inverkan på kulturområdet snarare är tilltagande än motsatsen. Att denna inverkan i allt väsentligt är negativ råder det knappast någon tvekan om. Faktum är att kulturkonsumenten hamnar i ett alltmer utsatt och manipulerat läge efterhand som mediainnovationer nära nog automatiskt bryter upp den traditionella distributionsstrukturen och likaledes automatiskt för över kulturutbudet i händerna på företagsformer med mycket stora kapitaltillgångar.

Svenska journalistförbundet anser att den av motionärerna föreslagna utredningen bör påbörjas innan utvecklingen har gått mot en större koncentration av det kommersiella kulturutbudet. Förbundet som delar motionärernas oro inför den utveckling som Pressbyrån genomgår anser att möjligheten att ålägga Pressbyrån att hålla ett visst sortiment av böcker, tidningar och tidskrifter på de platser där företaget har en monopolställning bör övervägas. Vidare anser förbundet att de anställda borde ges större inflytande beträffande inriktningen av kulturproduktionen i privata företag.

DIK-förbundet hänvisar till den otillfredsställande situation som råder inom litteratursektorn. De kommunala biblioteken som i dag för sina inköp av litteratur, musik och konst är så gott som helt beroende av det kommersiella utbudet kan knappast fullfölja sin uppgift att vara en motvikt mot just det kommersiella utbudet. Förbundet vill särskilt trycka på den av föreliggande undersökningar att döma fortgående monopoliseringen och kommersialiseringen inom framför allt litteraturproduktion och -distribution, som för de kommunala folkbiblioteken har haft, och kommer att få, vittgående konsekvenser. En grundläggande förutsättning för att biblioteken skall kunna fullfölja sina uppgifter är ett kulturutbud där de kommersiella intressena är balanserade och där mångfalden och yttrandefriheten är väl tillgodosedda.

Svenska bokhandlareföreningen uttalar beträffande bokmarknaden följande.

Bokmarknaden är visserligen i omsättningssiffror räknat beklagligt blygsam i förhållande till annan handel men även här kan man spåra en

tendens till en ekonomisk maktkoncentration. De större förlagen har blivit alltmer dominerande och fusioner förekommer. Helt eller delvis ägda dotterföretag kan även registreras. Även om bilden av dagens bokmarknad icke är ägnad att väcka omedelbar oro synes anledning dock föreligga att följa utvecklingen på området, särskilt efter den genomgripande omvandling som den fria prissättningen medfört.

I motionen nämns också de multinationella kulturdistribuerande företagens roll. Även om ännu inte så mycket hänt på detta område inom bokdistributionen måste dock möjligheten av en monopoliserande utveckling i detta avseende betraktas som oroväckande. Det franska storförlaget Hachette erbjuder ett exempel på en mindre önskvärd dominans inom andra länders bokdistribution (t. ex. Canada och delvis USA).

ABF erinrar om att förbundet i sitt remissvar över kulturrådets betänkande anfört att samhälleliga insatser behövs för att balansera den kommersiella kultursektorn samt att samhället har det övergripande ansvaret för att hindra den negativa verkan som marknadsekonomi medför. ABF pekar också på det stora inflytande som den privata kultursektorn har på områden som synes stå oberörda av kommersiella inslag och anför följande.

En betydande del av allt studiematerial som användes av landets ca 214 000 studiecirklar är kommersiellt producerat (musik, litteratur, konst och språk kan tjäna som exempel). För den fria kollektiva skapande verksamheten behövs musikinstrument, AV-hjälpmiddel och arbetsmaterial i form av färger, kameror och film. Allt är praktiskt taget kommersiellt producerat. Tendenser till monopolisering av vissa marknader finns. Det kommersiella inflytandet sträcker sig alltså längre än vad som borde accepteras.

Naturligtvis är det också angeläget att notera de risker för kvalitetsförsämring som ständigt står nära inom den privata kultursektorn. Det gäller t. ex. pressen, filmen, musiken, konsten och litteraturen. Dåliga produkter har nästan alltid en större marknadsandel än bra. Att utveckla köparnas/mottagarnas sinne för kvalitet ligger sällan inom den privata marknadens intressesfär.

Folkets Husföreningarnas riksorganisation som begränsat sig till vissa delar av det egna verksamhetsområdet, filmen och dansen, har funnit att man på dessa områden kan observera en klar tendens till ökad koncentration både i produktions- och arrangörsledet, det sistnämnda särskilt i fråga om dansen.

Riksföreningen Våra Gårdar uttalar att filmdistributionen inom många företag styrs mera av kommersiella än av allmänt kulturella intressen. Föreningens egna filmsättare anses dock inte vara föremål för påtryckning från kommersiella intressen.

Medborgarskolan och *Studieförbundet Vuxenskolan* anser båda att problemet gäller ett vidare område än det som anges i motionen. Medborgarskolan anför bl. a. följande.

I motionen förenklas frågan till att gälla privata eller kommersiella intressen. De politiska strävanden i samma riktning som kan iakttagas är i minst lika hög grad värda uppmärksamhet. Tidnings- och tidskriftsstödet

kan tjäna som exempel på hur åtgärder med anspråk på att vidga debatten i stället haft motsatt syfte. För ett studieförbund är det näraliggande att peka på den omotiverade snedfördelning som sker av stödet till studieförbundens tidskrifter.

Motionärerna undantar även Sveriges Radio i sitt resonemang. Enligt Medborgarskolans uppfattning skulle en genomlysning av dess reella maktstruktur och de politiska och andra styrningstendenser som här gör sig gällande vara av stort värde.

Enligt Studieförbundet Vuxenskolan har inte nyttan av den i motionen föreslagna utredningen klart dokumenterats. Studieförbundet anser att det är lika angeläget att utreda den icke-kommersiella som den kommersiella kultursektorn.

Utan att det direkt bestrids att de i motionen angivna problemen finns kommer en viss tveksamhet inför nyttan med den föreslagna utredningen fram i fem remissvar.

Massmedieutredningen framhåller följande.

I den mån samhällets insatser för kulturutbudet intensifieras, är det av synnerlig vikt att tillse att den privata sektorn av kulturutbudet har en mycket vidsträckt frihet, eftersom just mångfalden av möjligheter till kulturyttringar är det bästa sättet att trygga en allmän frihet inom kulturutbudet. Varje förslag, som kan leda till en styrning från samhällets sida av det privata kulturutbudet, måste väcka betänkligheter. Det synes därför inte böra ifrågakomma att genom bestämmelser - vare sig i grundlag eller i allmän lag - som innebär kontroll av eller inskränkningar i den enskildes rätt till kulturyttringar, försöka komma till rätta med monopoliseringstendenser inom den privata sektorn av kulturdistributionen. Åtgärder från samhällets sida för att vidga de faktiska möjligheterna för enskilda till olika kulturyttringar och därigenom balansera monopoliseringstendenser synes ligga på ett annat plan och får övervägas i annat sammanhang.

Svenska bokförläggareföreningen pekar på att differentieringen av förlag vad gäller ägarstruktur och inriktning är jämförelsevis stor samt att nyetableringen kan betecknas som tillfredsställande. Föreningen ifrågasätter därför om en utredning av aktuellt slag är påkallad i vad gäller förlagsbranschen.

Svenska tidningsutgivareföreningen uttalar att pressutredningen och massmedieutredningen har att lägga fram förslag med syfte att främja mångfalden och yttrandefriheten på pressens område. *Filmuthyrareföreningen* erinrar om filmutredningens uppdrag och *Föreningen Sveriges filmproducenter* dels om 1972 års ändring i filmavtalet, dels om filmutredningens uppdrag.

Som tidigare nämnts har fyra remissinstanser, var och en för ett begränsat område, ansett att det inte föreligger någon monopolsituation eller tendenser till en maktkoncentration som är ägnad att väcka oro.

Publicistklubben säger sig beträffande nyhetsmedierna inte kunna godta den bild som motionärerna tecknar. Klubben erinrar om att etermedierna behärskas av ett monopolföretag, Sveriges Radio, men att läget är ett annat inom pressen.

Monopol innebär frånvaron av konkurrens. Situationen inom tidningsbranschen kännetecknas av ytterst hård konkurrens. Det är svårt att göra gällande att läsare på någon ort i Sverige skulle vara hänvisade bara till en eller ett par dagstidningar. Man kan prenumerera på de flesta tidningar oberoende av var man bor. Pressbyråer och tobaksaffärer säljer i allmänhet utöver lokaltidningen (tidningarna) åtminstone några rikstidningar. I större livsmedelsbutiker är däremot utbudet oftast mindre.

Motionärerna går inte in på vilka åtgärder som bör vidtas för att motverka maktkoncentrationen inom den kommersiella kultursektorn utan vill att en utredning tillsätts som skall lägga fram förslag. Publicistklubben kan när det gäller pressen inte se några nya konkreta åtgärder som i nuvarande läge vore lämpliga. Statlig dirigering i olika former medför alltid risk för att pressens frihet beskärs, vilket är motsatsen till vad motionärerna åsyftar.

Pressbyrån som lämnar en utförlig redogörelse för sin distribution och försäljning av tidningar, tidskrifter och böcker, uttalar att det framstår som omotiverat att betrakta pressbyråns insats i pressdistributionen som ett utslag av maktkoncentration. Pressbyråns distributionsapparat står till förfogande för varje tidning och tidskrift som utges i Sverige och har rimliga förutsättningar för spridning i tidningshandeln, men varje tidnings- och tidskriftsföretag kan fritt organisera sin distribution utan att anlita Pressbyrån. Detta samt det förhållandet att ett stort antal tidnings- och tidskriftsföretag i samverkan kontrollerar Pressbyrån gör det enligt Pressbyråns uppfattning snarast berättigat att konstatera att pressens kulturutbud genom företaget sker under betingelser som innebär motsatsen till maktkoncentration. Vad beträffar bokdistributionen anför Pressbyrån bl. a. följande.

För att klargöra Pressbyråns funktion på bokmarknaden är det väsentligt att framhålla att vårt företags ställning som leverantör till tidningshandeln förpliktar oss att opartiskt ställa vår distributionsapparat till förfogande för spridning av böcker likaväl som av tidningar och tidskrifter. Pressbyrån kan inte med hänsyn till böckers innehåll avböja att distribuera dem och därmed hindra deras försäljning i tidningshandeln, vilket skulle strida mot näringsfrihetens principer. Det bör också framhållas att vårt företag inte vare sig köper eller säljer böcker i fast räkning. Vi tar emot bokupplagor i kommission från de förlag som vill anlita Pressbyrån för sin distribution, och vi levererar böckerna till tidningshandeln i kommission med returrätt för osålda upplagor, på samma sätt som när det gäller tidningar och tidskrifter.

Fram till 1970 fick böcker över en viss prisgräns säljas endast i fackbokhandeln, således i princip inte i tidningshandeln. Prisgränsen uppjusterades successivt i takt med prisutvecklingen men nådde aldrig över 19 kr. Pressbyrån, vars verksamhet startade 1899, var alltså i och över 70 år i stort sett avstängd från möjligheten att distribuera och sälja bokhandelsböcker. Det fanns emellertid en växande efterfrågan på billigare böcker, och Pressbyråns distribution av sådana har fått stor omfattning.

Sedan prisgränsen slopades och bokhandeln släpptes fri 1970 har Pressbyrån gjort betydande ansträngningar för att upparbeta försäljning av bokhandelsböcker i tidningshandeln. Resande konsulenter har fått inrikta sig på att marknadsföra böcker genom utvalda försäljningsställen med speciellt goda förutsättningar för försäljning av ett bredare bok-

sortiment. Antalet sådana försäljningsställen är för närvarande 286. Tidningsförsäljarnas möjligheter att föra bokhandelsböcker i lager är dock i regel begränsade. Vi har emellertid på olika sätt, bl. a. genom annonsering i dagspress, bekantgjort att man numera i tidningshandeln kan beställa bokhandelsböcker som inte finns i lager och få dem snabbt levererade utan extra kostnad. Vi har också inlett samarbete med Svenska Bokförläggareföreningen för att finna nya utvägar att öka tidningshandelns försäljning av bokhandelsböcker.

Det är känt att fackbokhandelns försäljningsutveckling under senaste åren har varit mycket ogynnsam. Ytterst beror detta på att bokhandelsböcker i ett litet språkområde som Sverige kan utges endast i relativt små upplagor; framställningskostnaderna per volym blir därför höga och följaktligen även bokpriserna, vilket självfallet inte stimulerar försäljningen. I denna situation har författare, litteraturkritiker och andra satt i gång en debatt i massmedia, som motionärerna kan förmodas ha tagit del av, och i vilken Pressbyråns bokdistribution har diskuterats. Åtskilliga inlägg i debatten har grundats på otillräcklig kännedom om tidningshandelns förhållanden.

Pressbyrån kommer även i fortsättningen att arbeta för ökad försäljning av bokhandelsböcker i tidningshandeln. För att detta arbete skall bli framgångsrikt erfordras att böckerna kan levereras på villkor som accepteras av våra återförsäljare och att tidningshandelns breda publik visar större intresse än hittills för värdefullare litteratur.

Det är att hoppas att den pågående statliga litteraturutredningen kommer att framlägga förslag som kan främja spridningen av god litteratur. Vi är beredda att så långt det är oss möjligt medverka till en lösning av de föreliggande problemen.

Sveriges biografägareförbund framhåller att det på förbundets verksamhetsområde inte finns något behov att hindra eller begränsa en osund kommersiell inriktning utan att det i stället behövs kraftiga åtgärder från det allmännas sida, om inte svensk film- och biografbransch skall gå under. Vidare pekar förbundet på 1972 års ändring i avtalet mellan filmbranschen och staten vilket innebar att man bl. a. i syfte att öka pluralismen inom svensk filmproduktion inrättade två selektivt verkande fonder för garantier och i vissa fall produktionslån.

Grammofonleverantörernas förening (GLF) anför bl. a. följande.

Motionärernas antydning om en för konsumenterna förödande monopolistisk maktkoncentration saknar, i vad avser skivbranschen, grund. Det är förvisso korrekt att marknaden domineras av ett fåtal stora bolag, men man kan också se detta som en garanti för att den fria marknaden bättre än som sker i vissa länder tillgodoser konsumentens krav på valmöjlighet och kulturell frihet. Den inhemska nyproduktionen hämmas av det självklara förhållandet att landet trots allt är en liten marknad och av att kostnaderna som är förbundna med inspelningen av framförallt större verk är orimliga i förhållande till den möjliga avsättningen. Här efterlyses en vida kraftfullare stödsats än den som i dag kommer skivproduktionen till del genom STIM och genom Rikskonserten, som "må" kunna anvisa medel till kulturellt värdefull nyproduktion – men i hur stor utsträckning har detta skett? Det bör dock i detta sammanhang framhållas, att det inom landet på senare år har tagits förtjänstfulla initiativ då det gäller framtagning av seriös musik på skiva på vissa mindre bolag, vilka genom distribution via de stora bolagen garanteras maximal spridning av sina produktioner.

Motionens hemställan om utredning tillstyrkes av riksteatern, filmutredningen, Filminstitutet, KLYS, Journalistförbundet, DIK-förbundet, Bokhandlareföreningen, Folkets Husföreningarnas riksorganisation, ABF och Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet. Kulturrådet, TMR och litteraturutredningen anser att en särskild utredning inte behöver tillsättas utan att utredningsuppdraget lämpligen kan läggas på det organ som väntas bli inrättat med anledning av förslag av kulturrådet.

Kulturrådet anser i likhet med motionärerna att det finns behov av att kulturkommersialismens struktur blir systematiskt genomlyst. En generell analys måste dock anstå till dess att det utredningsarbete som f. n. pågår är avslutat. Den bör inriktas på att sammanfatta, syntetisera och i vissa fall komplettera det nu pågående arbetet rörande olika delområden. Rådet påpekar att det kan komma att dröja ett par år innan statsmakterna tar ställning till förslag från de aktuella utredningarna. De problem som motionärerna pekar på måste dock aktualiseras dessförinnan, och detta kan lämpligen ske i den proposition där kulturrådets betänkande anmäls. Kulturrådet erinrar vidare om att utbildningsministern aviserat att en treårsplan för insatser inom kulturområdet kommer att läggas fram i början av år 1974. KUR anför i detta sammanhang bl. a. följande.

Utredningsarbetet bör ske i de former det nya kulturrådet själv finner lämpliga och bl. a. innefatta en analys av det slag som ovan antytts. Arbetet bör påbörjas snarast möjligt efter ett upprättande av ett permanent kulturråd. En grund finns vid den tidpunkten i det material som då kan väntas ha framlagts av nu arbetande utredningar. Först när dessa lagt fram sina betänkanden är det möjligt att bedöma vilket kompletterande utredningsarbete som behövs. Kulturrådet hyser förhoppningen att det i åtskilliga frågor skall föreligga ett tillräckligt underlag för de målmedvetna insatser som är oundgängligen erforderliga och i flera fall mycket brådskande. Kulturrådet delar utbildningsministerns bedömning att det bör bli en av de viktigaste uppgifterna för det nya kulturrådet att följa utvecklingen i fråga om det kommersiella kulturutbudet och föreslå erforderliga åtgärder.

Några av de remissinstanser som generellt sett är positivt inställda till en utredning framhåller vissa områden som enligt deras uppfattning bör innefattas i utredningsuppdraget. *KLYS* ifrågasätter om man kan undvika att granska Sveriges Radios programutbud och uttalar följande.

KUR lägger för övrigt stor vikt vid att inränga samtliga massmedia inom det kulturpolitiska området. Skillnaden mellan t. ex. TV och övriga massmedia när det gäller distributionen av underhålligt och pseudoengagerande gods är i många fall inte stort mer än en gradskillnad. Därvid är att märka att det inte enbart är marknadskrafternas spel som leder till människors exploatering. T. o. m. ett statligt monopolföretag som Sveriges Radio med dess reglerade kanalkonkurrens och publikstatistik fungerar i viss utsträckning efter de enklaste marknadsmönster.

Överhuvudtaget är det knappast möjligt att genomföra en analys av massmedias kulturpolitiska roll om man avstår från att inbegripa hela fältet. Oavsett om massmedia är privat- eller samhällsstyrda fungerar de i ett närmast tvångsmässigt samspel, ett slags massmediespiral som bara alltför effektivt fångar upp människor och utanförställer dem.

Även *Medborgarskolan* anser att en genomlysning av Sveriges Radios reella maktstruktur och de politiska och andra styrningstendenser som här gör sig gällande skulle vara av stort värde. *Medborgarskolan* anser vidare att en eventuell utredning inte bör begränsa sitt arbete till enbart den s. k. kommersiella kultursektorn. *Vuxenskolan* som delar den sistnämnda uppfattningen anser att nyttan av den föreslagna utredningen inte är klart dokumenterad men motsätter sig inte en utredning. *Grammofonleverantörernas förening* framhåller att den seriösa musikens villkor är värda en fortlöpande och grundlig analys. *Massmedieutredningen* som inte har något att erinra mot det föreslagna utredningsuppdraget anser sig inte ha tillräckligt underlag för att bedöma om en sådan utredning är så angelägen att den bör igångsättas nu.

De remissinstanser som ställer sig negativa till den föreslagna utredningen hänvisar samtliga till pågående utredningsarbete inom det egna verksamhetsområdet. Så uttalar *MUS 65* att resultatet av pågående utredningsarbete bör avvaktas innan beslut fattas om en särskild utredning. *Våra Gårdar* som begränsat sitt yttrande till filmfrågor ifrågasätter om det inte ingår i filmutredningens direktiv att utreda även de av motionärerna påtalade problemen. För att undvika dubbelarbete bör därför denna utrednings arbetsresultat inväntas. Även *Föreningen Sveriges filmproducenter* hänvisar till att filmutredningen inte avslutat sitt arbete och att bl. a. därför någon ytterligare utredning rörande den svenska biograffilmproduktionen ej är påkallad för att nå de syften som ligger motionärerna om hjärtat. Samma uppfattning framför *Sveriges filmuthyrareförening* och *Sveriges biografägareförbund*.

Enligt *Svenska bokförläggareföreningen* bör frågan om ytterligare utredning beträffande förlagsbranschen inte tas upp till behandling förrän litteraturutredningens slutbetänkande föreligger. *Svenska tidningsutgivareföreningen* hänvisar till att 1972 års pressutredning och massmedieutredningen enligt sina direktiv har att lägga fram förslag i syfte att främja mångfalden och yttrandefriheten på pressens område. Tidningsutgivareföreningen anser därför att hemställa i motionen såvitt angår pressen bör lämnas utan åtgärd. *Pressbyrån* uttalar sammanfattningsvis att dess verksamhet inte bör ge anledning till den av motionärerna föreslagna utredningen om åtgärder mot maktkoncentration. Vad bokdistributionen beträffar är det enligt Pressbyråns mening överflödigt att föranstalta om ytterligare en utredning vid sidan av den pågående litteraturutredningen. *Publicistklubben* understryker att kultursektorn för närvarande genomlysas från flera olika håll och att kulturrådets betänkande befinner sig på remiss. Under arbete är litteraturutredningen, filmutredningen, pressutredningen och massmedieutredningen. Det förefaller enligt Publicistklubben därför knappast angeläget med ytterligare ännu en utredning inom detta område.

Utskottet

Det problem som motionärerna aktualiserat, nämligen utvecklingen mot monopolisering och maktkoncentration inom den privata sektorn av kulturutbudet med därav följande konsekvenser, har också berörts av kulturrådet i dess betänkande Ny kulturpolitik. Rådet har emellertid, för att inte föregripa en rad pågående utredningar, inte föreslagit några åtgärder med sikte på att lösa maktbalansens problem inom den privata kultursektorn.

Som framgått av det föregående anser det övervägande antalet remissinstanser att motionen tar upp väsentliga frågor och att en utredning är väl motiverad. Några remissinstanser, som i sina svar begränsat sig till det egna verksamhetsfältet, har dock med hänvisning till pågående utredningsarbete avvisat tanken på en utredning.

Utskottet vill för sin del kraftigt understryka betydelsen av att den politiska demokratin kompletteras inte bara med social och ekonomisk utan också med kulturell demokrati. Kulturrådets förslag i nyssnämnda betänkande syftar till insatser inom den offentliga kultursektorn för att öka konsumenternas valmöjligheter och för att skapa goda arbetsbetingelser för konstnärer och andra kulturarbetare. I vad avser den sistnämnda frågan kommer konkreta förslag att läggas fram i ett senare betänkande. Förslagen i det första betänkandet innebär vidare bl. a. att ökad klarhet skapas i fråga om inflytandet inom olika kulturella institutioner i syfte att åstadkomma frihet och medborgarinflytande. Den privata sektorn, som svarar för den ojämförligt största delen av kulturutbudet i dagens samhälle, berörs inte direkt av dessa förslag.

Utskottet delar den uppfattning som uttalas både i motionen och i det övervägande antalet remissvar att det är angeläget att det både inom den offentliga och den privata sektorn skapas garantier för valfrihet och mångsidighet inom kulturutbudet, för ökad insyn och påverkan. Härigenom skulle människorna få bättre möjligheter att uppleva en berikande kulturmiljö. Utskottet anser också, i likhet med motionärerna, att en översyn och analys av det kommersiella marknadssystemet på kulturområdet är påkallad. Syftet med en dylik analys, som lämpligen skulle kunna inriktas på att sammanfatta och komplettera det nu pågående arbetet rörande olika delområden inom det kulturpolitiska fältet, bör vara att lägga en grund för åtgärder. En översyn med bl. a. dessa arbetsuppgifter bör komma till stånd.

Det framgår inte av motionen huruvida motionärerna tänkt sig att den av dem önskade utredningen skall utföras av för ändamålet särskilt tillkallade sakkunniga eller i annan ordning. Utskottet som i det föregående tagit ställning i själva sakfrågan finner det inte behövligt att utskottet gör något uttalande om i vilken form det önskade utredningsarbetet bör bedrivas.

Vad utskottet anfört i anledning av motionen 1973:448 bör riksdagen som sin mening ge till känna för Kungl. Maj:t.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet
att riksdagen som sin mening ger till känna för Kungl. Maj:t vad
utskottet anför i anledning av motionen 1973:448.

Stockholm den 20 november 1973

På kulturutskottets vägnar

LENNART MATTSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Mattsson i Lane-Herrestad (c), Larsson i Vänersborg (s), fru Sundström (s), herrar Källstad (fp), Nilsson i Agnäs (m), Leander (s), fru Fränkel (fp), herrar Green (s), Eriksson i Ulfsbyn (c), Andersson i Örträsk (s), fru Mogård (m), fru Ryding (vpk), fröken Eliasson (c), fru Johansson (s) och herr Sörenson (s).

